

מלחמת אוקטובר 1973: מעצמות העל בין מחויבות לריחוק

מבוא

בשנות השבעים דרש המאזן הגרעיני שווינגטון ומוסקבה ישתפו פעולה במידת מה. כך צמח הדטאנט, שנועד למנוע עימותים ישירים בין המערב למזרח. הוא היה אמור למנוע את התחממותם של סכסוכים אזוריים עד לשלב שבו עלול ניצוץ בלתי-צפוי לגרום את שתי המדינות למלחמה ממושכת או גרוע מכך, למלחמה גרעינית. בכדי שנסיבות לא רצויות לא יתדרדרו ויגרמו בכך לתוצאות קטסטרופליות, הדטאנט דרש פיקוח הדוק על ההתנהגות של קליינטים, תומכים ובעלי ברית. למרות זאת, אף אחת ממעצמות העל לא הייתה מוכנה לשים קץ למרוץ האזורי, בייחוד אם הזכיות או היתרונות בו באו על חשבון הצד השני. ייתכן שהדטאנט תרם לכך שעומות גרעיני בין מוסקבה לווינגטון לא התחולל, אולם הוא כלל לא ריסן את התחרות על הבכורה שבה ניסה לזכות כל צד לאחר מלחמת העולם השנייה. במזרח התיכון התייחסו נשיא ארצות הברית, ריצ'רד ניקסון (Nixon), והיועץ לביטחון לאומי שלו, הנרי קסינג'ר (Kissinger) – שבספטמבר 1973 היה כבר מזכיר המדינה – לדטאנט כאמצעי שיכול לקרב את מדינות ערב לארצות הברית, אולם רק על חשבון השפעתה של ברית המועצות. קסינג'ר פעל על פי פילוסופיה פשוטה לפני מלחמת אוקטובר 1973 ובמהלכים הדיפלומטיים שבאו בעקבותיה: יש לשמור על הדטאנט תוך ניסיון להחליש את ברית המועצות מבחינה כלכלית ומבחינה מדינית. במזרח התיכון משמעות הדבר הייתה גם הבטחת התמיכה האמריקנית לישראל, הרחקתו של סאדאת (Sadat) – שרצה להתפתות – מזרועותיה של מוסקבה, ושמירה על אספקת נפט במחיר סביר. הסובייטים, מצדם, רצו להשתמש בדטאנט כדי למנוע עימות בין מעצמות העל ולהגיע לאיזון מסוים עם ארצות הברית. לשיטתם, המאזן הגרעיני הצריך שמירה על מעמד מקביל לארצות הברית במזרח התיכון ובמקומות אחרים – במידה שיווצר הסדר ישראלי-ערבי, מעמדה של מוסקבה כשושבינה בו צריך להיות שווה למעמדה של ווינגטון. בינתיים, יש לשמור על השפעתה הניכרת של ברית המועצות במצרים, בעיראק, בלוב, בסוריה, בתימן ובמקומות אחרים באזור. המלחמה הקרה קשרה את מצרים עם מוסקבה ואת ישראל עם ווינגטון. הדטאנט השפיע על הבחירות הפוליטיות שלהן והתווה אותן. קהיר וירושלים שקלו ברצינות את התגובות של מעצמות העל – הפטרונות שלהן – למהלכים מדיניים, לגישושים שערכו אצל הצד השני בדבר פתרונות דיפלומטיים לסכסוך ולעיתוי שבו יש להתכונן למלחמה ולפתוח בה. סאדאת לא אפשר לדטאנט לסגור לחלוטין את מרחב התמרון המדיני שלו. הוא נותר בן ברית של מוסקבה משום שכך זכה למינימום של אספקה צבאית ולתמיכה ציבורית ופוליטית חשובה, שאפשרה לו לצאת למלחמה ולשבור את הסטטוס קוו הבלתי נסבל – כיבוש סיני בידי ישראל מאז מלחמת יוני 1967. הוא יצר ברית עם ווינגטון וטיפח אותה כדי ליצור מנוף דיפלומטי שילחץ על ישראל לצאת מסיני. ישראל, מצדה, השתדלה בעיקר לא לעשות שום דבר שיפגע בתמיכה הכלכלית, המדינית והצבאית שקיבלה מווינגטון. יעדי המדיניות של שלוש

הבירות התלכדו ליעד אסטרטגי משותף: צמצום הנוכחות הסובייטית במזרח התיכון והגבלת השפעתה. ישראל קידמה בברכה את התרחקותה של מצרים מברית המועצות ואת הפלירט שהלך והתחמם בינה לארצות הברית, אך היחסים המיוחדים בין ארצות הברית לישראל השתנו במלחמת אוקטובר 1973 ולאחריה. אף שנשיאי ארצות הברית והקונגרס נותרו קרובים לישראל בשנים שלאחר מכן – הם סיפקו לישראל נשק איכותי יותר וסיוע חוץ בסכומים נכבדים – נתגלעו חילוקי דעות בין ראשי ממשלות ישראל לנשיאי ארצות הברית בנוגע לנסיבות שבהן תחזיר את השטחים שבהם זכתה במלחמת יוני 1967 ולאופן שבו היא מחזיקה בהם. וושינגטון כבר לא הייתה רק הידידה הטובה ביותר של ישראל. המעורבות האמריקנית שהחלה להיווצר במגעים הדיפלומטיים בין ישראל למצרים – ובהדרגה גם בשיחות בין ישראל למדינות ערב נוספות – הפכה את ארצות הברית למתווכת ולמעין שופטת. כתוצאה מכך, נאלצה ארצות הברית לשמור בהיבטים מסוימים על יחס שווה למדינות ערב ולישראל, לצד המחויבות האמריקנית העמוקה לישראל מהבחינה הרגשית, הצבאית והכספית.

היחסים הדו-צדדיים בין ישראל לארצות הברית ובין מצרים לברית המועצות נמשכו גם לאחר המלחמה, אולם מהותם והיעדים של כל צד השתנו במידה לא מבוטלת. מוסקבה וושינגטון נאבקו זו בזו לפני המלחמה, במהלכה ולאחריה. למרות העמקת היחסים שלה עם סוריה, איבדה ברית המועצות את מרב השפעתה על האפשרויות שעמדו פתוחות בפני מצרים, גם אם נותרה לה השפעה מסוימת. לאחר מלחמת אוקטובר, הועמה יוקרתה של מוסקבה באזור ומעורבותה במגעים הדיפלומטיים בין מדינות ערב לישראל הצטמצמה לתפקיד של שותף זוטור נצחי.

האפשרויות של סאדאת: לגייס את וושינגטון

לסאדאת, שירש את גמאל עבד אלנאצר (Nasser) ב-1970, היו כמה יעדים פוליטיים חשובים: ייצוב שלטונו, שחרור סיני באמצעים דיפלומטיים – במידת האפשר – ושיפור כלכלתה של מצרים. לשיטתו של סאדאת, צריך היה לפצות על ההשפלה והבושה שנגרמו במלחמת יוני 1967. במידה שיצליח לעשות זאת בסיועה של ארצות הברית, ישיג סאדאת מארצות הברית סיוע לכלכלה החולה ולאכולסיה שלו, שגדלה בהתמדה. כדי לזכות בסיוע הזה, היה על סאדאת לצנן במידה מסוימת את היחסים שלו עם מוסקבה ואף שהוא ביסס את שלטונו מבית, הוא העלה בתחילה חרס בידו בניסיונות לשחרר את סיני באמצעים דיפלומטיים. ישראל דחתה בראשית שנות השבעים את הגישושים הדיפלומטיים הראשוניים של סאדאת בדבר נסיגה ישראלית ראשונית מסיני, גישושים שנערכו באמצעות ארצות הברית והאו"ם. במקרה הטוב, תפישתו של סאדאת לגבי שלום עם ישראל – כפי שביטא אותה דוקטור אוסאמה אלבאז (Baz), שהיה אז פקיד צעיר במשרד החוץ המצרי – כללה "אי-לוחמה, או משהו דומה לכך, פתיחת תעלת סואץ וסיום החרם הערבי, בתמורה לכל סיני ולהסדרי ביטחון", בתנאי שישראל תיסוג אל הגבול הבין לאומי. גולדה מאיר, בדומה לכל ראשי ממשלות ישראל שקדמו לה, לא בטחה במנהיגי מדינות ערב ובייחוד בנשיא מצרים. חוסר האמון הזה היה עמוק ולא ניתן היה לשנות אותו. גולדה מאיר שקלה אז כמעט כל החלטה בתחום הביטחון לאור ההשפעה שתהיה לה על היחסים של ישראל עם וושינגטון – משה דיין, שר הביטחון של ישראל במלחמת יוני 1967 ובמלחמת אוקטובר 1973, טען שגולדה מאיר "בדקה, קודם כול, מה יאמרו האמריקנים". גדעון רפאל, מנכ"ל משרד החוץ של ישראל באותה תקופה, אמר ש"גולדה התעניינה

יותר במטוסי הפאנטום שתקבל מושינגטון והקשיבה פחות למה שסאדאת הציע". גולדה מאיר לא התנגדה ליוזמות של סאדאת פשוט כי הדבר לא היה מתקבל בעין יפה בושינגטון. במקרה זה, היא נותרה איתנה באמונתה כי אם היא תתיר למספר מוגבל של חיילים או שוטרים מצרים להיכנס לסיני, ישראל תקבל מסאדאת אך ורק הסכם אי-לוחמה. בראשית שנות השבעים, כלל מדינות ערב ואש"ף לא היו מוכנים מבחינה פסיכולוגית או פוליטית להכיר בישראל ולהביא לקץ הסכסוך עמה. יתר על כן, גולדה מאיר וממשלת ישראל לא היו מוכנים להסכים – כפי שרצה סאדאת – לנסיגה משטחים אחרים (רמת הגולן, ירושלים, הגדה המערבית או רצועת עזה) שבהם זכתה ישראל במלחמת יוני 1967. גולדה מאיר לא הייתה מוכנה לזיקה כלשהי בין נסיגה מסיני להסדר שיחייב נסיגה מהשטחים הללו. הישראלים והמנהיגים שלהם לא היו מוכנים מבחינה פסיכולוגית להגיע עם שכניהם הערבים להסדר שידרוש החזרה של כל השטחים בתמורה להסכמי שלום.

בתקופה שבין 1971 ל-1973 נכשל סאדאת בניסיונותיו להביא לכך שמעצמות-העל יכפו על ישראל נסיגה מסיני. סאדאת התפכח בהדרגה, בגלל חוסר הנכונות של ברית המועצות לספק למצרים נשק מתוחכם בכמות הדרושה כדי לשחרר את כל סיני ובגלל חוסר יכולתה לסייע למצרים מבחינה כלכלית. הוא גירש למעלה מ-12,000 יועצים וטכנאים סובייטים ביולי 1972 – הוא לא רצה שאנשי צבא סובייטים ירחיחו מסביב להכנות החשאיות שלו לשחרור סיני במבצע צבאי וידע שברית המועצות "לא תרשה למצרים לצאת למלחמה" נגד ישראל. יתר על כן, התיקו במצב של "לא מלחמה ולא שלום" פגע קשות ביכולתה של מצרים למשוך השקעות מהמערב. הפסגה בין ניקסון לברז'נייב (Brezhnev) במאי 1972 הסתיימה ללא התחייבות של מעצמות-העל לעסוק במגעים בין ישראל למדינות ערב ובכך אישרה, מבחינתו, כי העתיד לא טומן בחובו הסדר כפוי.

סאדאת נכשל גם כשניסה להביא לחץ אמריקני חד-צדדי על ישראל להחזיר את סיני לריבונות מצרית. אחרי שיועצו לביטחון לאומי, האפו אסמאעיל (Ismail) נועד עם קיסינג'ר בתחילת 1973, נודע לסאדאת – כך מספר אסמאעיל – על הצעה אמריקנית לריבונות משותפת ישראלית-מצרית בסיני ולחלוקה של האחריות הבטיחונית. זו הייתה הצעה בלתי מתקבלת על הדעת לחלוטין, בראייתו של סאדאת. קיסינג'ר אמר לאסמאעיל ש"אתם [הערבים] הפסדתם וישראל ניצחה. אתם מדברים כאילו אתם ניצחתם וישראל הפסידה. המצב לא ישתנה אלא אם תשנו אותו בפעולה צבאית. למרות זאת, אני רוצה לייעץ לסאדאת שייזהר ולא ינסה לשנות את המצב בפעולה צבאית כי אתם תפסידו, כמו שהפסדתם ב-1967. לא יהיה סיכוי להגיע להסדר על בסיס 'שלום הוגן' או כל דבר אחר. אף אחד לא יוכל לדבר עם ישראל".

היעדים של סאדאת היו השבת סיני לריבונותה של מצרים, שיקום הכבוד שאבד בתבוסה הנוראה במלחמת יוני 1967 ושימוש במלחמה ובתוצאותיה כדי לקדם את מעמדה של מצרים ואת מעמדו שלו כמנהיגי העולם הערבי. השיטות שלו כללו שילוב של דיפלומטיה ופעולה צבאית מוגבלת – הוא פעל בכמה ערוצים במקביל כדי להגיע לאותו יעד. הדרך שבה הסווה את הכוונות האמיתיות שלו הייתה טיפוסית לשילוב הבלתי שגרתי של אפשרויות מדיניות שבו בחר. קיסינג'ר לא הבין עד תום את המהלכים הפוליטיים הבלתי-שגרתיים שלו. התפניות הבלתי-צפויות שביצע גרמו לישראלים לא לבטוח בו. ב-1972-73 שלח סאדאת איתותים ברורים לישראל, באמצעות ארצות הברית והאו"ם, שהוא מעוניין להשיג התקדמות דיפלומטית באמצעות משא ומתן ובמקביל, המשיך לרכוש אספקה צבאית בסיסית מברית המועצות. סאדאת

ראה נכוחה את היכולת הצבאית שלו ואת נכונותה של וושינגטון לשמור על בטחונה של ישראל והבין שצבא מצרים לא יהדוף את ישראל מכל סיני בפעולה צבאית. יתר על כן, הוא האמין שהסיכוי להתערבות אמריקנית לטובת ישראל בשלב כלשהו במלחמה כלל אינו מבוטל – וושינגטון תפעל כדי לפעול תבוסה צבאית משמעותית של ישראל או אבדן של שטח רב. סאדאת ידע שקיסינג'ר וארצות הברית מעוניינים מאוד בסילוקה של ברית המועצות ממצרים ויש ראיות מוצקות לכך שסאדאת תכנן את מלחמת אוקטובר 1973 כדי ליצור משבר בינלאומי. משבר זה היה מיועד להלחיץ את וושינגטון, ניקסון וקיסינג'ר כדי שהם יתערבו ויובילו לנסיגה של ישראל מסיני.

מנקודת מבט לאומית, יצא סאדאת למלחמה כדי לרומם את מעמדה של מצרים ביחס למדינות ערב האחרות. הוא סיפר לגנרל אלגאמאסי (Gamasy), הרמטכ"ל שלו, שמלחמת אוקטובר "לא הייתה מלחמה למען הפלסטינים או למען מדינות ערב האחרות. היא הייתה למען מצרים." "תהליך המשא ומתן שהוביל סאדאת לאחר המלחמה יועד בעיקר למען מצרים, גם לא באופן בלבדי. הוא רצה לרתום את ארצות הברית לתהליך הדיפלומטי. כשסאדאת נשא ונתן על הסכם הפרדת הכוחות הראשון בין ישראל למצרים בינואר 1974 הוא הזכיר לאלגאמאסי שהוא "עושה שלום עם ארצות הברית, לא עם ישראל." לפני המלחמה אמר סאדאת לזיד רפאעי (Rifai) – יועצו המדיני של המלך חוסיין ולאחר מכן ראש ממשלת ירדן – שהוא היה חייב לפתוח במלחמה כדי להסב את תשומת לבם של האמריקנים והסובייטים למזרח התיכון – מלחמת תנועה ולא מלחמת שחרור. "בשבילי [סאדאת], אני אצלה את התעלה ואעצור." נביל אלערבי (Arabi), אז איש משרד החוץ המצרי, אישר את ההשקפה שסאדאת נכנס למלחמה "לא כדי להשיג יעדים צבאיים אלא כדי להשפיע על התהליך המדיני". ג'וזף סיסקו (Sisco), עוזר מזכיר המדינה לענייני המזרח הקרוב ודרום אסיה במחלקת המדינה וסגנו, רוי אתרטון (Atherton), העריכו מאוחר יותר שסאדאת "החליט להיכנס למלחמה כדי להשיג בדיוק את מה שרצה – להביא לפתיחת משא ומתן".

כדי לעשות זאת, השתמש סאדאת בסוריה. לו פתח במלחמה בחזית אחת נגד ישראל, סביר להניח שהיה מביא לתבוסה צבאית מהירה של מצרים. סאדאת יצר אצל נשיא סוריה, אסד (Assad), את הרושם שהוא יבצע מהלומה צבאית מלאה בסיני בעודו מתכוון למלחמה מוגבלת בלבד. בחודשים מרץ ואפריל בשנת 1972 הוא הורה לרמטכ"ל שלו, הגנרל אלגאמאסי, להכין תכניות צבאיות לשחרור חלק מסיני – רצועה בת 10-12 קילומטרים בגדה המזרחית של התעלה – או את כל סיני עד למעברי המתלה והגידי, בעלי החשיבות האסטרטגית. הכוחות של סוריה תכננו לשחרר את כל רמת הגולן וציפו שהמצרים ישחררו את כל סיני, אבל הכוחות המצרים רק צלחו את התעלה ונעצרו. עצירתם של הכוחות המצרים לאחר שתקעו יתד בסיני הייתה הפתעה גמורה מבחינת הסורים. שר החוץ של סוריה, עבד אלחלים ח'דאם, אמר לאחר שנים ש"מבחינתה של סוריה, זו הייתה מלחמת שחרור, לא מלחמת תנועה".

בראש מעייניה של ישראל – לא להרחיק מעליה את וושינגטון

המנהיגים הצבאיים והפוליטיים של ישראל, ובכללם דיין, היו שותפים לקונספציה שהסבירות למלחמה באוקטובר 1973 נמוכה. המודיעין הצבאי הישראלי אמד באופן מדויק את היכולות של מצרים, אבל טעה בכוונות שלה. סגן השגריר האמריקני בתל אביב, ניקוליס א'

וליוטס (Veliotos), נזכר בימים של שלהי ספטמבר וראשית אוקטובר וציין ש"במשך שבועות לפני פרוץ מלחמת אוקטובר פנו אנשי הצבא שלנו לאנשי המודיעין שלהם ושאלו אותם מה דעתם על דברים מסוימים, האם הם לא מדאיגים אותם. הישראלים אמרו להם שהם יכולים לשכוח מזה ושזה לא מדאיג אותם." כעשרה ימים עד שבוע לפני המלחמה ערך חוסיין, מלך ירדן, מפגש חשאי עם ראש ממשלת ישראל. השאלות לגבי הפרטים שהמלך חוסיין ידע ולגבי המידע שמסר לגולדה מאיר בנוגע לתאריך, לשעה המדויקת, לתכנון ולתיאום לקראת המלחמה עודן פתוחות לפרשנות, אולם ברור במידה סבירה שהמלך חוסיין לא ידע את הפרטים המדויקים אודות המלחמה, הפרטים שהבדילו בין היעדים של מצרים ושל סוריה. גולדה מאיר שאלה את המלך האם מצרים וסוריה יפעלו ביחד במלחמה. האלוף פלד טען שבוע לפני המלחמה "גולדה ידעה בדיוק, בזכות חוסיין, שמצרים וסוריה עומדות לתקוף". היא לא יכלה לדעת שמצרים תצלה את התעלה ותעצור, להוציא ניסיון או שניים לפריצה לעבר המעברים בסיני.

ב-1 באוקטובר, 1973, שאלה גולדה מאיר מה המשמעות של עיבוי מערך הכוחות המצרי בגדה המערבית של התעלה. התשובה שקיבלה אמרה שלמצרים יש יכולת לצאת למלחמה ולצלוח את התעלה, אבל המודיעין הישראלי לא העריך שהם עומדים בפני מלחמה. ב-4 באוקטובר ציינו מקורות של המודיעין הישראלי שברית המועצות החליטה לפנות את המשפחות של אנשיה, שעדיין שהו במצרים ובסוריה. מבחינת הפוליטברו, המשוואה הייתה פשוטה: חייהם של אזרחים סובייטים חשובים יותר מהרמז שאולי הם מעניקים בכך לישראלים או לאמריקנים אודות המלחמה הממשמשת ובאה. למחרת עדיין לא שאלו האמריקנים את מוסקבה מדוע אנשי הסגל הסובייטים מתפנים – וסילי ו' קוזנצוב (Kuznetsov), תת-שר החוץ הראשון, העריך שהמנהיגים הפוליטיים והצבאיים של ישראל, ובכללם דיין, "קיבלו את הקונספציה שהסבירות למלחמה באוקטובר 1973 נמוכה".

בשעות הערב של ה-5 באוקטובר הבינה ממשלתה של גולדה מאיר בוודאות שהמצרים והסורים מוכנים להתקפה, אבל "הם העריכו שהסבירות לפרוץ המלחמה נמוכה ביותר". למחרת בבוקר נודע לגולדה מאיר שהמתקפה תחל בשש בערב באותו יום. בישיבה של הקבינט, שנערכה בשמונה בבוקר, עם היועצים הצבאיים שלה ושירי הקבינט המקורבים אליה החליטה גולדה לא לצאת למתקפת-מנע נגד צבא מצרים או צבא סוריה. היא אמרה לנוכחים ש"המלחמה רק מתחילה עכשיו. אנחנו לא יודעים כמה זמן היא תארך, אנחנו לא יודעים אם נגיע למצב של מחסור חמור בתחמושת וכן הלאה. אני יודעת שאם אנחנו נתחיל, אף אחד בעולם לא יתן לנו סיכה. הם ישאלו איך ידענו שהם [הערבים] יתקפו." דיין, בדומה לגולדה מאיר, רצה להיות בטוח שהאמריקנים יבינו שלא ישראל פתחה במלחמה. לווינגטון נודע על המלחמה הקרבה ובאה בפגישה שערכה מוקדם בבוקר גולדה מאיר עם שגריר ארצות הברית בישראל, קנת קיטינג (Keating). בכירים במשרד הביטחון של ישראל אמרו לקיטינג בערב המלחמה כי "המצב לא מסוכן", כלומר, שהסבירות למלחמה נמוכה. הערכות המודיעין האמריקניות תמכו בהשקפתה של ישראל, שגרסה כי מצרים לא תסתכן בצליחת התעלה ובהסתערות על קו בר-לב ללא עליונות אווירית.

המלחמה ו"משבר" האספקה

המלחמה פרצה ב- 6 באוקטובר, 1973, בשעה שתיים בצהריים של יום כיפור. רוב האוכלוסייה בישראל שהתה אז בבית או בבית הכנסת, בצום, כשקול ישראל והטלוויזיה הישראלית לא משדרים. המלחמה הפתיעה את המנהיגים במוסקבה ובוושינגטון, אבל בשגרירויות שלהן בקהיר ובתל אביב – ויש לזכור שמוסקבה לא חידשה את היחסים הדיפלומטיים עם ישראל לאחר שניתקה אותם בעקבות מלחמת יוני 1967 – הייתה תחושה ברורה שהמלחמה עומדת לפרוץ. למרות זאת, כשפנה קיסניג'ר לאנאטולי דוברנין (Dobrynin), שגריר ברית המועצות בווינגטון בשעות הבוקר של ה- 6 באוקטובר (על פי שעון ארצות הברית – המלחמה במזרח התיכון כבר החלה), לא היה לשגריר מושג על רמת המתחות בזירה הערבית-ישראלית. מוסקבה ידעה שהמלחמה קרבה ובאה, אולם נשיא ברית המועצות, ברז'נייב, וחברי הפוליטברו העריכו שמדובר ב"טעות גסה בשיקול הדעת ובקביעת המדיניות" וכי "אין ספק שהערבים יובסו במהירות". מסקנה זו התבססה על ההערכה המוטעית שרווחה בקרב היועצים והמומחים הסובייטים כי "אימוניו של החייל הערבי לוקים בחסר מבחינה טכנית והוא אף לא מפגין אומץ לב בשדה הקרב". קיסניג'ר טען שהוא היה המום כשנודע לו על מתקפת הפתע של המצרים והסורים. תגובתו הראשונית של קיסניג'ר הייתה: "מה הערבים חושבים שהם יכולים להשיג? כולם היו שרויים באשליה שזו תהיה עוד מלחמה קצרה, עוד השפלה לערבים ושארין סיכוי שהם ישתלטו על שטח משמעותי".

על פי הדיווחים, יצר סאדאת קשר עם וושינגטון לפני ה-8 באוקטובר ואמר לקיסניג'ר שהוא מעוניין במעורבות אמריקנית, שתוביל לפתרון בדרכים דיפלומטיות של הסכסוך עם ישראל. סאדאת אמר: "תבינו, אני לא מעוניין להביס את ישראל או לכבוש שטח שלה. אני מעוניין להשיב שטח שלי ועל בסיס זה, לגשת למשא ומתן." הסורים לא ידעו על המגעים של סאדאת עם הסי.איי.איי ועל כוונתו לעצור לאחר שצבאו תפס ראש גשר בסיני. קיסניג'ר לא הבין עד תום את מעשיו של סאדאת משום שנשיא מצרים רצה להשתמש בכוח צבאי כדי להתוות מסלול שיוביל לתוצאה מוגדרת היטב במישור המדיני.

מצרים וסוריה הגיעו להשגים צבאיים משמעותיים בימיה הראשונים של המלחמה. לעומתן, השבוע הראשון של המלחמה היה טראומטי מבחינתה של ישראל. התגובה הראשונית הייתה אי אמון, מספר הקרבנות היה גבוה, וצה"ל ספג כישלונות צבאיים קשים. קו בר-לב נכבש בשבוע הראשון ללחימה, אולם הצבא הישראלי הדף את המאמצים של המצרים לפרוץ מהרצועה ברוחב 10-12 קילומטרים, שבה החזיקו בגדה המזרחית של תעלת סואץ. ברמת הגולן, שטף הצבא הסורי את הכוחות הישראליים המועטים יותר בימים הראשונים של הלחימה, אולם גם שם, איבדה סוריה את השטח שהשיגה עד לסיומו של שבוע הלחימה הראשון. ישראל כבשה את כל השטח שאיבדה בתחילת המלחמה ושטחים נוספים.

ישראל הייתה שרויה במשבר רגשי עמוק, אך היא נזקקה גם לסיוע פיזי, ונציגייה פעלו במקביל בתל אביב ובוושינגטון כדי לקבל תחמושת וציוד מארצות הברית. ישראל העבירה לשגרירות ארצות הברית בתל אביב רשימה ארוכה של ציוד צבאי, שלו הייתה זקוקה ושמחה דיניץ, שגריר ישראל בארצות הברית, ביקש ממנה להשלים את מלאי התחמושת והציוד של ישראל. מנהיגי ישראל לא היו בטוחים שהמבצע שבו הייתה כרוכה העברת האספקה היה אפשרי, אבל הם ביקשו בכל זאת. הישראלים רצו לקבל את האספקה "שכבר הייתה ממילא בדרך".

מרדכי גזית, מנכ"ל משרד ראש הממשלה באותה תקופה, טען שבימים הראשונים של המלחמה "קיסניגר" אמר לנו להכניס להם ולא לחסוך בתחמושת, שנקבל הכול חזרה ושלא נחכה להם. הטנקים לא יגיעו בן לילה, נקבל הכול חזרה." השאלה לא הייתה אם וושינגטון תשלים את המלאים, אלא רק איך ובאיזו מהירות. קיסניגר לא רצה להשתמש במטוסים אמריקנים להעברת אספקה לישראל כדי לא לפגוע במערכת היחסים של וושינגטון עם מוסקבה, להשפיל את הערבים או לעורר חרם נפט ערבי. בשבוע השני של המלחמה, כשהרכבת האווירית הייתה בעיצומה, קהיר ומוסקבה לא ראו בה התגרות אמריקנית אלא תגובה לאספקה שהעבירה ברית המועצות לסוריה – מוסקבה העבירה לסוריה אספקה בדרך הים בתחילת המלחמה. העיכוב בהעברת האספקה לישראל הוסבר בכמה דרכים. מתוך כוונה מלאה, קיסניגר "עיכב משלוחים גדולים לישראל כל עוד הרוסים הפגינו איפוק וכל עוד הוא קיווה שסאדאת יסכים להפסקת אש בעמדות הנוכחיות. קיסניגר רצה להותיר לסאדאת פתח ובכך למנוע את אמברגו הנפט שממנו חששו ומחאות אלימות נגד אמריקה ברחבי העולם הערבי." אולם לתפישתו של מזכיר המדינה, שום עיכוב בהעברת האספקה לישראל לא ישנה לה, כי "אף בכיר בממשל [האמריקני] לא חשב שכמות משמעותית של אספקה תגיע לישראל לפני סוף המלחמה, להוציא כמויות מוגבלות של ציוד מיוחד." ההערכות של הצבא גרסו כי גם אם ישראל הייתה זקוקה לאספקה, הקו האדום שעליו הצהירה היה מוגזם. לארצות הברית גם לא היו במלאי כמויות הנשק שלהן ישראל הייתה זקוקה. כך, למשל, יכלה וושינגטון להעביר לישראל רק שישה משגרים של טילי "טאו" מהמלאי של נאט"ו. כשהמטוס הענק מדגם C5A נחת בישראל בפעם הראשונה, היה עליו טנק M-60 אחד בלבד. לא ברור גם עד כמה ניקסון, מזכיר ההגנה שלו, ג'יימס שלזינגר (Schlessinger), היועצים והסגנים שלהם היו להוטים להעביר אספקה לישראל. לעומת זאת, ברור ששלזינגר סירב לפגוש את דיניץ בשלושת או ארבעת הימים הראשונים של המלחמה. דיניץ מספר ששלזינגר מינה את אחד הסגנים שלו, ויליאם קלמנטס (Clements) כאחראי על נושא אספקת התחמושת לישראל ושהוא "לא היה בדיוק חבר בארגון הציוני העולמי." גולדה מאיר נשאלה ב-1978 האם לדעתה עיכב קיסניגר במתכוון את האספקה הצבאית הדרושה לה וענתה שהיא באמת עוד לא יודעת. למרות זאת טוען ואט קלבריוס (Cluverius), פקיד זוטר במחלקת המדינה שעבד אז במרכז המבצעים, כי "היו רגעים שבהם לא היו לישראל פגזי טנקים ליום לחימה נוסף לפני שמטוסי הענק נחתו. אבל אני לא חושב שלמישהו מאתנו היו ספקות בקשר ליכולתה של ישראל להפוך את הקערה על פיה. אף אחד לא חשב שישאל נתונה לאיזו סכנה קיומית – חשבנו שהיא פגועה ומפוחדת. מהר מאוד הבנו שאנחנו צריכים שלא יהיו במלחמה מנצחים בלתי מעוררים ומפסידים מושפלים... כולנו הסכמנו על כך. אני חושב שכל מי שהיה אז במבצעים חשב שמדובר בסך הכול בסיטואציה שצריך לתפעל אותה וזהו." בכל מקרה, למבצע העברת האספקה לישראל שניהלו האמריקנים היו השלכות צבאיות, אסטרטגיות ופסיכולוגיות. להיסוס של וושינגטון בפתיחת מבצע האספקה הייתה השפעה פסיכולוגית על ישראל. הוא הכעיס את המנהיגים שלה, אבל הוא הוכיח להם שהם זקוקים לאמריקנים ועליהם להתייחס ברצינות להצעות הדיפלומטיות שלהם. ההתערבות של וושינגטון הצילה מאוחר יותר את אחת הארמיות המוכות של סאדאת מהשמדה. בכך היא מנעה תבוסה מלאה של מצרים והעניקה לישראל ניצחון צנוע בלבד במלחמת אוקטובר. לאחר שהרכבת האווירית החלה, ישראל רצתה להאיץ את הקצב שלה – האספקה הייתה תרומה גדולה מאוד למורל בישראל. וליוטס, ששהה בשגרירות ארצות הברית, נזכר בכך ש"לאספקה היה תפקיד תעמולתי

יותר מאשר צבאי". ישראל רצתה להוכיח לערבים במהלך המלחמה את הידידות שלה עם וושינגטון. הבקשה של ישראל והסיוע הצבאי המסיבי של ארצות הברית חיזקו אצל סאדאת את הידיעה שוושינגטון היא תומכת גדולה במדינת היהודים, מבחינה חומרית ומבחינה מוסרית. אבל סאדאת הבין שהצורך של ישראל באספקה חיונית מארצות הברית יוביל לכך שמנהיגיה יהיו חייבים להאזין לבקשות שארצות הברית תציג לישראל בנושא הנסיגה משטחים של מדינות ערב. בסופו של דבר, סירובן של בעלות בריתה של ארצות הברית בנאט"ו לאפשר לרכבת האווירית לעבור במרחב האווירי שלהן ולהשתמש בשדות התעופה שלהן יצר בברית הצפון אטלנטית בקיעים, שמוסקבה קידמה בברכה. הרכבת האווירית המסיבית לישראל הצדיקה את הפעולות שנקטו לאחר מכן ספקיות הנפט במדינות ערב. כפי שנקבע לפני המלחמה, הן הטילו חרם על מכירות נפט לארצות הברית ולמדינות אחרות במערב שנחשבו לתומכות בישראל.

העימות בין וושינגטון למוסקבה: אמיתי או מדומה?

בסוף השבוע הראשון למלחמה הפנתה מחדש ישראל את תשומת לבו לחזית המצרית, לאחר שהדפה את הסורים בגולן. היא העבירה לשם עוד כוח אדם וציוד ועברה ממגננה למתקפה. בשבוע השני למלחמה ניסתה ישראל לפרוץ את קו ההגנה החדש שהקימו המצרים לאורך התעלה על חורבותיו של קו בר-לב. שיעור האבדות הגבוה בכוח אדם שספגה ישראל בהתקפות הטנקים החזיתיות בסיני הוביל את המתכננים בישראל לבחור באפשרות המורכבת של הקמת ראש גשר בגדה השנייה של התעלה כדי לנטרל את ההישגים של המצרים ולצמצם את האבדות שלה. ישראל נזקקה לזמן בכדי להעביר את אנשי המילואים והציוד שלהם ממרכז ישראל אל התעלה. ב-9 באוקטובר איתר האלוף אריאל שרון תפר בין הארמיה השנייה המצרית בצפון לארמיה השלישית מדרום לה, אבל הוא לא קיבל אישור לתקוף בו. מנהיגיה של ישראל עדיין היו פסימיים בגלל האבדות הרבות שספגו והעובדה שלא הצליחו ליטול לידם את היוזמה בתחום הצבאי. לא הייתה לישראל סיבה להאמין שסאדאת מעוניין לפנות לאפיק הדיפלומטי לאחר המלחמה והנסיגות להשיג תחמושת מארצות הברית נמשכו. ב-13 באוקטובר התחושה בישראל הייתה תחושה של מצוקה וקושי, בעוד שהמצרים זכו להישגים מוגבלים, אך משמעותיים. מנהיגי ארצות הברית וברית המועצות עדיין לא היו מוכנים להפעיל לחצים משמעותיים בכדי להביא להפסקת אש, למרות שהם סברו ש"קיימת סכנה שהמלחמה תסכן את מדיניות הדטאנט, המועילה לשני הצדדים, ותסבך אותם במלחמה". יחד עם זאת, מבלי להצהיר על כך, החלו לדון במוסקבה על האפשרות של תבוסה ערבית בסיני ובגולן. השאיפה שם הייתה להבטיח לעצמם תפקיד שווה לארצות הברית בהבאת המלחמה לקצה. הסורים בוודאי קוו שכך יקרה. האלוף הישראלי בני פלד טען ש"האינטרס שהיה לסוריה בהפסקת אש התחזק" לאחר שפגזי ארטילריה של ישראל נחתו בדמשק. הצבא הסורי נסוג ושאף לכך שברית המועצות תפעיל לחצים כדי להגיע להפסקת אש. אסד לא הצליח לשכנע את סאדאת לצאת להתקפת נגד בסיני כדי שישאל ממשוך חיילים וציוד מרמת הגולן. במהלך המלחמה מתח הנשיא אסד ביקורת על כך שמוסקבה לא נענתה לקריאתו להפסקת אש. הוא תיאר את חוסר נכונותה של מוסקבה לחתור להפסקת אש כ"בוגדנית". הפוליטיביוור היה מוכן לאמץ הפסקת אש ששיגי האו"ם במידה שסאדאת יסכים לה. העדפותיה של סוריה לגבי המועד והאופן שבו תסתיים המלחמה לא נחשבו בעיניה באותה מידה שבה נחשבו העדפותיה של מצרים. סאדאת לא האמין בהצעה הסובייטית להפסקת אש לאחר הניצחונות המוקדמים שלו בגדה המזרחית של תעלת סואץ – הוא התייחס

אליה בבזז וברית המועצות דחתה את בקשתו של אסד. בדומה לווינגטון, ראתה מוסקבה רק את חשיבותה של מצרים והתעלמה מאסד ומסוריה.

עד שסאדאת סיים את נאומו בפני הפרלמנט המצרי ב-16 באוקטובר, שבו טען כי ידון על נסיגה של ישראל מכל השטחים בוועידה מזרח תיכונית בחסות האו"ם, חל שינוי דרמטי בשדה הקרב. חיילים ישראלים בפיקודו של האלוף שרון צלחו את התעלה ונחתו בגדה המערבית. בעקבות זאת כיתר כוח משימה שבשבוע שלאחר מכן, וזה מנע את הגעת האספקה ממערב ל-15,000 החיילים של הארמיה השלישית. הסיטואציה העדינה שבה ניצבה הארמיה השלישית המצרית עמדה במוקד הדרמה הצבאית והדיפלומטית שהתפתחה, כתוצאה מכמה סיבות.

היא הובילה לביקורו של קיסינג'ר במוסקבה ב-21 ו-22 באוקטובר. קיסינג'ר ניצל את הביקור כדי לצמצם את תפקידה של מוסקבה במזרח התיכון שלאחר המלחמה בכך שדן על הפסקת אש ולא על הסדר פוליטי לתקופה שלאחר המלחמה. בניגוד למה שחשבו המנהיגים בישראל, הוא לא נסע למוסקבה כדי להביא לסיום בטרם עת של המלחמה או כדי לכפות על ישראל הסדר בחסות המעצמות. למעשה, טען קיסינג'ר שהוא נסע כדי "לגרום לעיכוב" ולתת לישראל זמן נוסף לשפר את מצבה מבחינה צבאית. דווקא ניקסון רצה שמוסקבה ווינגטון יכפו לא רק את סיום המלחמה, אלא אף "שלום כולל במזרח התיכון" – עמדה שגם ברז'נייב היה שותף לה. מוסקבה הזמינה את קיסינג'ר מסיבות אחרות: כדי למנוע עימות צבאי בין ברית המועצות לארצות הברית במזרח התיכון, כדי לבסס את המוניטין של מוסקבה במזרח התיכון וכדי לחזק את הדטאנט.

ביקורו של קיסינג'ר במוסקבה בא מיד בעקבותיו של הביקור החשאי שערך אלכסיי קוסיגין (Kosygin) אצל סאדאת בקהיר, בין ה-16 ל-19 באוקטובר. כדי להגיע לאיזון דיפלומטי עם ווינגטון, שאפו הסובייטים להשיג הפסקת אש. כשטען קוסיגין כי הנוכחות של ישראל בגדה המערבית של התעלה משמעותית, פטר סאדאת את קביעתו וטען שלהתקפת הנגד הישראלית שצלחה את התעלה "לא תהיה השפעה על מהלך המלחמה באופן כללי" ושהיא "אינה מאיימת על קהיר". דעתו של הנספח הצבאי הסובייטי בווינגטון הייתה שונה לגמרי. הוא סיפר לקוסיגין במהלך שהותו שם שמבחינה צבאית, ישראל לא באמת תתקשה לכבוש את בירת מצרים. בעוד סאדאת מסרב לקבל את היוזמה הסובייטית להפסקת אש הרחיבו הישראלים את ראש הגשר שלהם בגדה המערבית, והמנהיג המצרי שינה את דעתו. זמן קצר בלבד לאחר שעזב קוסיגין את קהיר, ביקש סאדאת הפסקת אש – ובעקבות כך הוזמן קיסינג'ר למוסקבה כדי לדון על הפסקת אש. האם סירב סאדאת להפסקת האש של קוסיגין משום שהיה מעוניין בכך שקיסינג'ר ימלא תפקיד דומיננטי במהלכים הדיפלומטיים שיבואו לאחר מכן? ואולי הוא ניהל את המלחמה תוך הימור על כך שמשבר אמיתי ייווצר כאשר הארמיה השלישית שלו תעמוד בסכנת השמדה – וכך יכפו על ישראל הפסקת אש והסדר פוליטי?

כשקיסינג'ר ויועציו הגיעו למוסקבה, הייתה עמדתה של ארצות הברית במשא ומתן חזקה מאוד. ישראל עמדה על סף השגת ניצחון מכריע ובפני קיסינג'ר ניצבו כמה יעדים – להגביל את הישגיה של ישראל אך לא לבטל אותם, למנוע מהסובייטים, ככל שניתן, לקבל החלטות

מכריעות ולטפח את מערכת היחסים שלו עם סאדאת. סיסקו מסכים לקביעה זו: "בשלב זה, הפסקת האש הייתה חשובה לסובייטים הרבה יותר מאשר לנו, משום שמבחינה צבאית, המצב בשטח היה לטובתנו, כלומר, לטובת הישראלים." לדבריו של מחמוד ריאד (Riad), דיפלומט מצרי בכיר ומזכ"ל הליגה הערבית באותה תקופה, הכיתור של הארמיה השלישית היה "הקלף המנצח שבעזרתו לחצה ישראל על מצרים. כתוצאה מהדרדרות במצב הצבאי בחזית המצרית, ברז'נ'ייב לא היה מסוגל לכפות את הדרישות הערביות [לנסיגה של ישראל]. במקרה הטוב, הוא היה מסוגל להשיג הסכם הפסקת אש." בין ה-20 ל-22 באוקטובר ערך קיסינג'ר שלוש פגישות עם אנשי ממשל סובייטים שברז'נ'ייב היה הבכיר מביניהם. מנהיגיה של ישראל חששו שקיסינג'ר וברז'נ'ייב יכפו על ישראל פתרון מבית היוצר של מעצמות-העל, אבל הפרוטוקולים שרשמו האמריקנים בפגישות של קיסינג'ר עם ברז'נ'ייב והבכירים הסובייטים מוכיחים ללא צל של ספק שלא על כך דובר – קיסינג'ר שב והציג בפני מוסקבה את האינטרסים של ישראל בצורה מדויקת. הוא ידע שככל שהוא ישהה את קריאתו להפסקת האש, כך תגבר התלות של סאדאת בהתערבות אמריקנית שתציל את הארמיה השלישית. לפני שעזב קיסינג'ר את מוסקבה, הוא ניסח החלטה על הפסקת אש – החלטה 338 של מועצת הביטחון – שקראה ל"הפסקת אש ופתיחה במשא ומתן בחסות הגורמים המתאימים, מתוך מטרה להגיע לשלום צודק ובר-קיימא" – המונח המדויק שבו רצתה גולדה מאיר. קיסינג'ר הבהיר לברז'נ'ייב שגם אם מוסקבה תיתן את חסותה – ביחד עם ארצות הברית – לוועידה במזרח התיכון, היא לא תמלא תפקיד דיפלומטי זהה בחשיבותו לארצות הברית עם סיום המלחמה. במכוון או שלא במכוון, לא נכלל בהחלטת מועצת הביטחון 338 שום מגננון לאכיפת הפסקת האש. כשסיים קיסינג'ר את שיחותיו בקרמלין ב-22 באוקטובר, הוא הרים כוסית לחיי שר החוץ גרומיקו. הוא שיבח את עמיתו על ההסכים הרבים שעליהם נשא ונתן עם ארצות הברית "אבל יותר מההסכמים שדנו עליהם, דנו על מערכת היחסים בין הארצות שלנו והיא חשובה ביותר לשלום בעולם. למה שעשינו בימיים האחרונים יש חשיבות לא רק ביחס למזרח התיכון, אלא ביחס ליחסי ארצות הברית-ברית המועצות ולכל מדיניות החוץ שלנו." קיסינג'ר אמר למנהיגים במוסקבה את מה שרצו לשמוע – שהדטאנט הבטיח פעולה משותפת – אבל הוא הבין שבמידה שמדובר בשותפות, ארצות הברית היא השותף הבכיר וברית המועצות הזוטר. אחרי שקיסינג'ר עזב את מוסקבה חששו מנהיגי ברית המועצות שהצבא המצרי עומד בפני התמוטטות ושייתכן שסאדאת ייפול – פגיעה שאין לסבול ביוקרתה של ברית המועצות במזרח התיכון וברחבי העולם. הם העבירו לבית הלבן מסרים שהלכו והחריפו בחומרתם. לבסוף אמר דוברינין לקיסינג'ר שאם מוסקבה וושינגטון לא יפעלו ביחד כדי למנוע את נפילתה של הארמיה השלישית, תפעל מוסקבה באופן חד צדדי, משום שהיא "לא יכולה להרשות פעולות קפריזיות של ישראל". האם היה ממש מאחורי האיום של מוסקבה בהתערבות צבאית בכדי לעצור את ישראל מלהשמיד את הארמיה השלישית? האם הוא נועד רק כדי להראות לווינגטון עד כמה רצינית מוסקבה? האם הוא לא מוען רק לישראל, כדי שתפסיק ללחוץ על הארמיה השלישית, אלא גם לווינגטון, בתור אזהרה – "אל תתעלמו מרצונותיה של מוסקבה ומיכולתה להפעיל את השפעתה כדי להגן על האינטרסים שלה?" האפז אסמאעיל נזכר בכך שהוא האמין שהסובייטים "מתכוננים לשלוח דיוויזיה של כוחות מוטסים למצרים". אך למרות זאת, טען דוברינין ש"היה מדובר בצעד פזיז, מבחינה מדינית ומבחינה צבאית." נטען אף שקוסיגינין בעצמו אמר ב-25 באוקטובר ש"אין היגיון בכניסה למלחמה עם ארצות הברית בגלל מצרים וסוריה."

למרות זאת, הגיבו ניקסון וקיסניג'ר לאפשרות של התערבות סובייטית והכריזו על כוננות גרעינית בכל רחבי העולם. בנוסף על כך שלח קיסניג'ר לישראלים מסר ובו קרא להם להימנע מהשמדת הארמיה השלישית – קיסניג'ר היה צריך להציל אותה כדי שיהיה לו קלף מנצח מול סאדאת במהלכים הדיפלומטיים שעל הכנתם כבר שקד. ההכרזה על כוננות גרעינית נועדה להזהיר את הסובייטים שלא להתערב במהלכי המלחמה, ולהראות שלמרות פרשת ווטרגייט הממשל האמריקני אינו משותק. קיסניג'ר הודה בפני דוברינין ששיקולי פנים עמדו מאחורי ההחלטה על הכוננות הגרעינית. לפחות מקור אחד המקורב לקיסניג'ר, פיטר רודמן (Rodman), טען ש"האסטרטגיה שלנו הייתה להגזים בתגובות... כשאתה עומד מול הרוסים... אתה חייב להפחיד אותם". במשחק הפוקר הדיפלומטי הזה הזכיר קיסניג'ר לסובייטים ולישראלים מיהו בעל הבית. ישראל לא אפשרה לווינגטון להכתיב או להגדיר את צרכי הביטחון שלה, אבל ממשלתה של גולדה מאיר לקחה לתשומת לב את בקשותיה של אמריקה להיזהר בחריצת גורלה של הארמיה השלישית.

עם הסרת הכוננות הגרעינית, הסכימו סאדאת וגולדה מאיר – באמצעות הערוצים הצבאיים – לנהל משא ומתן ישיר על הפרדת הכוחות. עצם קיומן של השיחות הבטיח שהארמיה השלישית לא תושמד. השיחות הללו התנהלו בקילומטר ה-101, במרחק 101 קילומטרים מקהיר. גם אחרי שהזכיר למוסקבה שווינגטון לא תותר על תפקידה המרכזי במהלכים הדיפלומטיים, עמדה בפני קיסניג'ר בעיה נוספת. קהיר וירושלים דנו באמצעות הגנרלים שלהן לא רק על הסכם הפרדת כוחות, אלא גם על הסכם אי לוחמה והסכמים מדיניים.

במשך שלושה שבועות, החל מה-30 באוקטובר, ניהלו הגנרל המצרי אלגמאסי והאלוף הישראלי אהרון יריב משא ומתן ישיר, לעיתים קרובות מבלי שהיו במקום נציגים של האו"ם. יריב ואלגמאסי כיבדו זה את זה מבחינה מקצועית. הם דנו על הפרדת הכוחות, על אספקת דם, מזון וציוד לארמיה השלישית והתוו לוח זמנים להחזרתם של השבויים הישראלים שהוחזקו בידי מצרים. שני הגנרלים דיווחו בקביעות לגולדה מאיר ולסאדאת. שמחה דיניץ, שגריר ישראל בווינגטון, טען ש"קיסניג'ר לא ראה בעין יפה את השיחות הישירות בקילומטר ה-101 כי הוא העריך שהם יעשו שם ויתורים [פוליטיים] מבלי לגבות בעבורם את המחיר המלא שהוא היה יכול להשיג, לו הוא ניהל את השיחות". קיסניג'ר אמר לאבא אבן, שר החוץ הישראלי: "בשם אלוהים, תעצרו את הסיפור של יריב ואלגמאסי, תעבירו את זה לרמה של [ועידת השלום] בז'נבה. אחרת לא יהיה לנו על מה לדון בז'נבה". ברגע מסוים אמר קיסניג'ר לגולדה מאיר: "את לא מבינה שהם טועים שם [בקילומטר ה-101]. תני לי לעשות את זה." אליטס (Elits) טוען שהיה צורך להימנע משיחות בעלות אופי פוליטי משום ש"הן היו עלולות לפגוע בהתערבות הישירה שהוא [קיסניג'ר] החל לפתח... הוא רצה שהמושכות יהיו בידיים שלו בלבד, הוא לא חש בנוח עם כל ההתקדמות הזאת בקבוצת העבודה הצבאית, שהוא לא היה נוכח בה." הישראלים והאמריקנים הסכימו לסכל את השיחות בקילומטר ה-101. הפסקה האש נותרה בתוקפה, אבל כל הפרטים – הנסיגה, העומק שלה ומי יעשה מה למי – עלו לדיון בוועידת ז'נבה. "אנחנו ידענו שוועידת ז'נבה רק תיתן את החותם הרשמי למה שהשיגו בשיחות בקילומטר ה-101", הסביר וליוטס. כך זכר את העניין יריב: "קיסניג'ר שאל מה אני עושה בקילומטר ה-101, הוא אמר שאני מציע שם הסכם הפרדת כוחות ושהוא [קיסניג'ר] צריך שייגיעו להסכם הפרדת כוחות בז'נבה. קיסניג'ר אמר לכל

ממשלת ישראל שהוא לא רוצה שיגיעו בשלב זה להסכם הפרדת כוחות." יריב קיבל הוראות להיפרד לשלום מאלגאמאסי. "קיסינג'ר לחץ עלינו כדי להיות בטוח שניקלע למבוי סתום."

מסקנות

הפרטים של הסכם הפרדת הכוחות הישראלי-מצרי הראשון והמפות של הנסיגה והאזורים שבהם נקבעה נוכחות צבאית מוגבלת נדונו בקילומטר ה-101. לא דנו עליהם בוועידת המזרח התיכון, בעלת ההיבט הסמלי, שנערכה בז'נבה בין ה-21 ל-3 בדצמבר, 1973. הם עלו בשיחות של קיסינג'ר עם גולדה מאיר וסאדאת לאחר המלחמה. לסובייטים נודע על פרטי השיחות הללו רק כשהשליחים האמריקנים שיתפו אותם בהם. אכן, קיסינג'ר ארגן את המהלכים הדיפלומטיים, אבל הישראלים והמצרים דנו על הפרטים בשיחות ישירות ביניהם בקילומטר ה-101. בהקשר הרחב יותר, הכניסה מלחמת אוקטובר את קיסינג'ר לתפקיד פעיל כמתווך בסכסוך בין ישראל למצרים ועזרה להבטיח את שליטתו במגעים הדיפלומטיים שבאו בעקבותיה. בכל המהלכים – החל מהמגעים הראשונים עם סאדאת, במהלך המחלוקת על האספקה לישראל, בביקורו במוסקבה, בכוננות הגרעינית, בהפסקת השיחות בקילומטר ה-101, בכינוס הוועידה בז'נבה בדצמבר 1973 ובחתימת הסכם הפרדת הכוחות בין ישראל למצרים בינואר 1974 – קיסינג'ר תכנן, הגדיר, פיקח ותיווך במהלכים דיפלומטיים שהתרחשו בשליטתה הבלעדית כמעט של ארצות הברית, על חשבונה של מוסקבה. קיסינג'ר פעל על פי האופן שבו הוגדר הדטאנט בושינגטון: הימנע מעימות עם מוסקבה, צמצם את ההשפעה שלהם ככל שניתן, דחוק אותם לשוליים ומנע מהם מידע במהלכים הדיפלומטיים כפי שהם מתגבשים. הוא לא אפשר לישראל לעצב את התהליך המדיני ללא מעורבות שלו ויחד עם זאת, שמר קיסינג'ר ביחד עם ניקסון על המחויבות האמריקנית לביטחונה של ישראל. קיסינג'ר פיתה את סאדאת – שכבר היה מעוניין בכך – וגרר אותו לצד האמריקני. בכך הוא יצר מצב שבו יש לארצות הברית יתרון ביחס לברית המועצות במזרח התיכון. למזלו הטוב של קיסינג'ר, סאדאת היה מעוניין שאמריקה תעצב את התוצאה ותוביל לסיום הכיבוש הישראלי בסני. הוא ניתקל במנהיגות ישראלית שהייתה מוכנה לנקוט בצעדים הדרגתיים שיובילו לשינוי היחסים שלה עם מצרים, למרות חוסר האמון המתמיד שרחשו כלפיה. וגם אם הם לא תמיד הסכימו על הטקטיקה, הנשיא ניקסון הותיר לו מספיק מרחב בכדי לעצב את המהלכים הדיפלומטיים. אין ספק, העובדה שלפני המלחמה לא היו קשרים בין ישראל לברית המועצות פגעה קשות באמינותה של מוסקבה במגעים הדיפלומטיים שבאו לאחריה. לבסוף, גם אם במהלך המלחמה עמדו יחסי ארצות הברית-ישראל בפני בעיות, בסיומה נותרו וושינגטון וירושלים בעלות ברית איתנות, למרות עמידה של ישראל על כך שושינגטון לא תגביל את החלטותיה של ישראל בתחום המדיני ובתחום הצבאי. יחסי ארצות הברית-ישראל השתנו במהלך מלחמת 1973 והדיפלומטיה של "תהליך השלום" שבאה בעקבותיו – שינויים אלה איזנו בין הקשרים ההיסטוריים של וושינגטון עם ישראל לקשרים המתפתחים שלה עם מצרים של סאדאת. כתוצאה מכך, המדיניות שהתפתחה בושינגטון כלפי ישראל הייתה בעלת שני פנים – מצד אחד, סיוע החוץ והסיוע הביטחוני נותרו בגדר "פרות קדושות" שאין לגעת בהם ושאמריקה מחויבת להם לחלוטין. מצד שני, הלכה וגדלה התמיכה של נשיאי ארצות הברית בסאדאת ובביקורת שהשמיע על שליטתה של ישראל בגדה המערבית, בירושלים, ברמת הגולן וברצועת עזה. במובן מסוים השתמש סאדאת במלחמה הקרה ובשאיפתה של וושינגטון להגביל את המעורבות הסובייטית באיזור כדי להציג בפני דעת הקהל האמריקנית את העמדה הערבית – שקראה לנסיגה ישראלית מלאה

מהשטחים שנכבשו במלחמת יוני. מהראיות הקיימות עולה כי סאדאת נטל על עצמו סיכון עצום כשיצא למלחמה, כשהימר על פיקחותו של קיסינג'ר וכשהעריך שבסופו של דבר, קבוצה ספקנית של מנהיגים ישראלים תהיה נכונה לגלות אומץ פוליטי ולבחון את כנות כוונותיו של סאדאת לסיים את מצב המלחמה בתמורה לסיני.